

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นโยบายการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาคนไทยกำลังประสบปัญหาวิกฤตค่านิยม จริยธรรม และพฤติกรรม เชื่อมโยงถึงการดำเนินชีวิตความประพฤติ ความคิด ทักษะและคุณธรรมของคนในสังคม เป็นผลกระทบจากการเลือนไหลของวัฒนธรรมต่างชาติที่เข้าสู่ประเทศไทยผ่านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ สื่อสร้างสรรค์ยังมีน้อย สื่อที่เป็นภัยและผิดกฎหมายมีการเผยแพร่มากขึ้นแม้มีมาตรการปราบปรามอย่างเข้มงวด เว็บไซต์ทางเพศเพิ่มขึ้น ๓ เท่าตัว ขณะที่คนไทยโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนยังไม่สามารถคัดกรองและเลือกรับวัฒนธรรมต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ประกอบกับสถาบันทางสังคม อาทิ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา มีบทบาทน้อยลงในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม และพัฒนาศักยภาพคนไทยโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนครอบครัว มีความเปราะบาง อัตราการหย่าร้างสูงขึ้นจาก ๔.๔ คู่ต่อพัน ครอบครัวในปี ๒๕๔๔ เป็น ๕.๐ คู่ต่อพัน ครอบครัวในปี ๒๕๔๘ สถาบันการศึกษา ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณธรรมของผู้เรียนไม่มากเท่าที่ควร สถาบันศาสนา ยังใช้ประโยชน์จากศาสนสถานและบุคลากรทางศาสนาซึ่งมีอยู่มากมายไม่เต็มที่และขาดความสอดคล้องกับภาวะปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยมีวัฒนธรรมไทยที่มีความหลากหลายโดดเด่น และระบบความสัมพันธ์ที่เป็นวัฒนธรรมและเป็นรากฐานในการสร้างความเข้มแข็งให้สังคมไทยและเป็นตาข่ายนิรภัยทางสังคม รวมทั้งมีภูมิปัญญาไทยที่มีการสั่งสม สืบทอดและรักษาไว้อย่างรู้คุณค่า มีปราชญ์และผู้รู้ที่กระจายอยู่ทั่วประเทศกว่า ๑.๗ ล้านคน หากยังมีการถ่ายทอด สืบค้น ถอดความรู้ รวบรวมพัฒนาและนำไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นระบบน้อยมาก จากการประเมินสถานะคนและสังคมไทยประกอบกับบริบทการเปลี่ยนแปลงที่จะมีผลกระทบต่อการพัฒนาในอนาคต^๑ กระทรวงศึกษาธิการ ได้สรุปจริยธรรมของเยาวชนที่น่าสนใจไว้ดังนี้

ปัญหานักเรียนขาดระเบียบวินัยและย่อหย่อนในด้านจริยธรรมการแต่งกายไม่เรียบร้อย การทะเลาะวิวาทและการติดยาเสพติดให้โทษอันเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม ทั้งยังขาดการเอาใจใส่ดูแลและให้คำแนะนำอบรมสั่งสอนจากผู้ปกครอง ครูอาจารย์ที่มีความเข้าใจทางจริยธรรมเท่าที่ควร

การพัฒนาการศึกษาให้ได้ตามแนวทางมาตรฐานการศึกษาชาตินั้นทำได้ยาก แต่นับเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง สามารถทำได้และมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จ เพราะเป็นเรื่องที่อยู่ในใจของคน

^๑ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ฉบับที่ ๑๐, ๒๕๕๐, หน้า ๕๐.

ทุกคนคงจะเห็นได้จากตั้งแต่ปี ๒๕๔๔ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)^๒ ได้ให้การสนับสนุนคณะนักวิจัยหลักจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในการดำเนินงานวิจัยเพื่อแสวงหายุทธศาสตร์ แนวทางและรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ภายใต้ชื่อว่า “รูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วยการวิจัยและพัฒนา” เป็นโครงการที่อยู่ในความสนใจของผู้บริหารทั้งหลายที่ต้องทำหน้าที่ในการพัฒนาโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพตามมาตรฐานการศึกษาชาติ โดยผู้บริหารคือกลุ่มเป้าหมายที่มีบทบาทในการดำเนินงาน กระบวนการรูปแบบดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการศึกษาที่สามารถสร้างพัฒนาการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน^๓ เพื่อเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนรากฐานความรู้ในการพัฒนาทางการศึกษาให้มีทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล อนึ่งการจัดการศึกษาในปัจจุบันนั้นได้มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงโดยยึดแนวทางตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ที่มีการกระจายอำนาจในการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการงบประมาณ การบริหารบุคคลและการบริหารทั่วไปไปยังคณะกรรมการ และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง^๔ ในการบริหารงานของสถานศึกษานั้นดำเนินไปโดยมีผู้บริหารสถานศึกษา โดยมีการสนับสนุนจากผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์หรือผู้แทนศาสนาอื่นในพื้นที่

ด้วยหลักการที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษานี้ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีการกำหนดบทบาทของตนหลายอย่างในการบริหารจัดการสถานศึกษาของตนให้สามารถขับเคลื่อนไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ โดยต้องมีการกำหนดบทบาทของตนเองให้ชัดเจนในฐานะที่เป็นผู้นำสถานศึกษา และจำเป็นต้องกำหนดบทบาทในการดำเนินงานกับคณะบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานศึกษาเพื่อให้มีการประสานความร่วมมือในการทำกิจกรรมภายในสถานศึกษาร่วมกัน รวมทั้งการกำหนดบทบาทในการบริหารจัดการภาระงานทั้งระบบของโรงเรียนให้ดำเนินไปได้อย่างเป็นระบบและมีความชัดเจนในการดำเนินงานตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้นั้นคือการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งโรงเรียน^๕ ซึ่งการจะทำให้ได้ผลเช่นนั้นจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่ผู้นำสถานศึกษาต้องมีแนวทาง หลักทฤษฎี และหลักธรรมเพื่อนำมาใช้เป็นกลไกสำคัญเพื่อที่จะนำไปสู่การขับเคลื่อนการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาทั้งระบบ

^๒ ประเวศ วะสี, “ยุทธศาสตร์ทางปัญญาและการปฏิรูปการศึกษา”, รายงานการประชุมเรื่องวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ทางการปฏิรูปการศึกษา : วาระแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๔๔), หน้า ๕.

^๓ ทิศนา ขัมมณี, ปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน เรื่องยากที่ทำได้จริง, (กรุงเทพมหานคร : อัลฟ่า มิเลเนียม, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒.

^๔ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : พรินทกราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๒๔.

^๕ ทิศนา ขัมมณี และภัสิต ประมวลศิลป์, ประสบการณ์และกลยุทธ์ของผู้บริหารในการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร : ปกรณ์ศิลป์ พรินตติ้ง, ๒๕๔๗), หน้า ๒๗.

การบริหารงาน การเรียน การสอน และส่งเสริมจริยธรรมศึกษาในโรงเรียนยังไม่เป็นเอกภาพและขาดความร่วมมือประสานงานอย่างจริงจัง ในด้านการส่งเสริมจริยศึกษาของบุคลากรในสถานศึกษา ถ้าเป็นอุปสรรคที่ทำให้การจัดจริยศึกษาไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร

การจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียน การสำรวจปัญหาจริยธรรมที่ต้องการของนักเรียนทั้งระยะสั้นและระยะยาว ยังไม่เอื้อต่อการส่งเสริมจริยศึกษา ครูอาจารย์ส่วนใหญ่มีแนวคิดและทัศนคติในเรื่องระเบียบต่างๆ ของโรงเรียนไม่ตรงกัน

จากสภาพการณ์ทางสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วมีผลทำให้การศึกษาต้องพัฒนาและเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย รัฐบาลโดยกระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดนโยบาย การปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งจุดมุ่งหมายของการศึกษาเพื่อสร้างบุคคลแห่งการเรียนรู้ องค์การแห่งการเรียนรู้และสังคมแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น ให้ถึงจุดหมายสูงสุดที่กำหนดไว้ คือ เพื่อให้ประชาชนมีศักยภาพในการพัฒนาตนเอง ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และพัฒนาประเทศให้สามารถอยู่ในสังคมโลกได้อย่างมีความสุข^๖

ธีรพล คงนาวัง ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารการศึกษาในยุคการปฏิรูปการศึกษาว่า^๗ “ผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสำคัญในการบริหารจัดการเพื่อนำสถานศึกษาซึ่งเป็นหน่วยงานที่แสดงคุณภาพการศึกษาที่แท้จริงของชาติให้ประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพได้ จะต้องปรับบทบาทที่ปฏิบัติจริงในการบริหารการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันในยุคปฏิรูปนี้”

ดารี บุญชู ได้เสนอเพิ่มเติมว่า^๘ “ผู้บริหารสถานศึกษาต้องพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นตามมาอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้อาจจะต้องมียุทธศาสตร์การดำเนินงานที่จะนำไปสู่ความสำเร็จหลายๆ ยุทธศาสตร์ เช่น ยุทธศาสตร์ภาวะผู้นำของผู้บริหาร ยุทธศาสตร์การสร้าง ความตระหนัก ยุทธศาสตร์การทำงานเป็นทีม และยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วม เป็นต้น”

อย่างไรก็ดีผู้บริหารแต่ละคนอาจมีแนวทางในการบริหารจัดการศึกษาที่แตกต่างกันออกไป ตลอดจนการแสดงออกซึ่งบุคลิกลักษณะในการบริหารจัดการศึกษาที่แตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับภูมิหลังด้านวัฒนธรรมการดำเนินชีวิต ความเชื่อ ภูมิหลังด้านการศึกษา และประสบการณ์ของ แต่ละคน เป็นต้น สิ่งทีกล่าวนี้อาจสอดคล้องกับแนวคิดของ

ทิพวรรณ ยุทธโยธิน ที่กล่าวว่า^๙ “ในหน่วยงานใดๆ ก็ตามไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานขนาดเล็กหรือใหญ่ แม้แต่ชุมชนหรือประเทศชาติก็จำเป็นต้องมี ผู้นำ คุณลักษณะของผู้นำ ที่แสดงออกเป็น สิ่งสะท้อนความสามารถขององค์การผู้นำเป็นจุดดวงประทีปขององค์การ เป็นตัวแทนขององค์การและเป็นจุดรวมแห่งพลัง อันเป็นพลังร่วมของบุคคลในองค์การหรือหน่วยงานนั้น ดังนั้นผู้นำ จึงเป็นเหมือน

^๖ สุขชี ดิสงคราม, “สภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการเทคโนโลยีและนวัตกรรมทาง การศึกษา ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการ การประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา ๑๐”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา, (คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

^๗ ธีรพล คงนาวัง, การปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียน วิชาการ ๕,๗ (กรกฎาคม ๒๕๔๕), หน้า ๑๘.

^๘ ดารี บุญชู, การกิจของผู้บริหารยุคใหม่ สิ่งท้าทายบทบาทผู้บริหารและครู, (กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๕), หน้า ๗.

^๙ ทิพวรรณ ยุทธโยธิน, พฤติกรรมความเป็นผู้นำของอธิการวิทยาลัยครู, (ครุศาสตรวิทยาลัย : วิทยาลัยครูธนบุรี, ๒๕๓๗), หน้า ๑๓-๑๔.

หลักชัยของการดำเนินงานโดยเฉพาะต่อ ผู้ใต้บังคับบัญชาและต่อหน่วยงานส่วนรวม ความสามารถ และ คุณลักษณะของผู้นำ มีส่วนสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคุณภาพ และคุณค่าขององค์การที่สะท้อนให้เห็น ประสิทธิภาพของการปฏิบัติงานใน องค์การหรือหน่วยงานนั้นๆ เป็นอย่างดี นอกจากนี้ผู้นำ ยังเป็น ตัวอย่างในการปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้ร่วมงานอีกด้วย

แนวคิดข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของผู้นำ ได้อย่างดียิ่ง ผู้นำ ในองค์การทางการศึกษาในระดับสถานศึกษา คือ ผู้บริหารโรงเรียนจำเป็นต้องมีคุณลักษณะของผู้นำ ที่เอื้อต่อการบริหารจัดการศึกษาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ นอกจากนี้ คุณลักษณะของผู้นำ ตามที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมี และนำออกมาใช้อยู่ในตัวตนของแต่ละท่านนั้นคือ คุณธรรมหรือการมีหลักธรรมที่จำเป็นสำหรับการบริหารจัดการศึกษา ซึ่งได้แก่ หลักธรรมในการครองตน หลักธรรมในการครองคนและหลักธรรมในการครองงาน ซึ่งหลักธรรมบางประการตามแนวคำสอนของพุทธศาสนาจะรวมหลักธรรมที่กล่าวมาแล้วไว้อย่างครบถ้วน ซึ่งหลักธรรมที่จำเป็นสำหรับการบริหารจัดการศึกษาที่ผู้บริหารโรงเรียนควรนำมาใช้ คือหลักอิทธิบาท ๔

อิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมที่จะนำพาบุคคลไปสู่ความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ องค์ประกอบของอิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ หมายถึง ความพึงพอใจ วิริยะ หมายถึง ความเพียรพยายาม จิตตะ หมายถึง ความมุ่งมั่นเอาใจใส่ และวิมังสา หมายถึง ความใคร่ครวญในงานที่ทำ ซึ่ง

พระราชวรมุนี ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับหลักธรรมอิทธิบาท ๔ ไว้ว่า^{๑๐} อิทธิบาท ๔ มีแรงจูงใจที่เกิดจากตนเอง คือ ความพึงพอใจในงานที่ทำโดยไม่เลือกว่าจะเป็นงานที่ยากหรือง่ายแม้จะมีเครื่องล่อใจหรือไม่ก็ตาม มีแต่มุ่งที่จะทำงานให้สำเร็จบรรลุตามเป้าหมาย เพราะมีความพอใจที่จะทำงาน ซึ่งจะช่วยให้การทำงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงเป็นหลักธรรมที่ผู้บริหารจะต้องใช้ในการครองงาน เพราะประเทศต้องการคนทำงาน คนทำงานเท่านั้นที่จะเป็นผู้มีประโยชน์ต่อชาติบ้านเมือง ความเจริญก้าวหน้าในส่วนตัวของผู้บริหารที่ดี จะส่งผลต่อความก้าวหน้าขององค์การหรือหน่วยงานอย่างแท้จริง คุณค่าของผู้บริหารงานคือผลสำเร็จหรือผลงานที่เกิดขึ้น ดังสุภาษิตที่ว่า “ค่าของคน อยู่ที่ผลของงาน” ผู้บริหารใช้อิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมในการบริหารย่อมจะกลายเป็นศูนย์รวมใจรวมงาน และสามารถจัดการให้งานบรรลุผลไปได้ด้วยดี ดังนั้นการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนจะต้องได้ทั้งงานและได้ทั้งน้ำใจของผู้ร่วมงาน ในการนี้ ผู้บริหารจำเป็นต้องใช้ทั้งพระเดชและพระคุณในการบริหารงานอย่างเหมาะสมกลมกลืน จึงจะทำให้งานบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับข้อเสนอของ

สุรพล เครือมะโนรมย์ ที่เสนอว่า^{๑๑} ผู้บริหารจำเป็นต้องใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการบริหารงาน เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพ บางครั้งผู้บริหารสถานศึกษาอาจไม่ให้ความสำคัญต่อการใช้หลักธรรมในการบริหารจัดการ ส่งผลให้ครูผู้สอนขาดขวัญกำลังใจ และบางครั้งผู้บริหารไม่มี

^{๑๐} พระราชวรมุนี, พุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๒๙๔-๒๙๖.

^{๑๑} สุรพล เครือมะโนรมย์, “การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารการศึกษา,(บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐), หน้า ๓.

ความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมอย่างเพียงพอก็อาจนำหลักธรรมไปปฏิบัติได้ไม่ได้ผลเท่าที่ควรผู้บริหารจึงต้องสร้างภาพพจน์ให้เป็นที่ศรัทธาและความเชื่อถือเป็นแนวทางในการบริหารจัดการ ซึ่งสิ่งที่จะต้องยึดถือเป็นแนวปฏิบัติคือ การมีความรัก มีความสงสาร มีความชื่นชมยินดีและมีใจเป็นกลางไม่ลำเอียงทั้งรายบุคคลและคณะบุคคล ผู้บริหารที่ดีควรใช้พระคุณมากกว่าพระเดชหรือใช้อำนาจบาตรมีมากกว่าอำนาจทางกฎหมาย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงสนใจการศึกษาการประยุกต์หลักธรรมอริยบท ๔ ใช้ในการเรียนรู้ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษาในฐานะ ผู้วิจัยเป็นครูสอนประจำที่โรงเรียนดังกล่าวโดยต้องการทราบว่ามัลโกใดบ้างที่ส่งเสริมการเรียนรู้และผู้บริหารโรงเรียนจึงจำเป็นต้องนำเอาหลักธรรมที่จะทำให้การบริหารจัดการศึกษา ประสบผลสำเร็จมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงาน และหลักอริยบท ๔ คือหลักธรรมหนึ่งที่จะช่วยให้การปฏิบัติงานบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

๑.๒ วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับหลักอริยบท ๔ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้อริยบท ๔ ในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาผลการประยุกต์ใช้หลักอริยบท ๔ ในการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

ก. เอกสาร ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางพระพุทธศาสนา คือ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา ศิลปและวัฒนธรรม รวมทั้งกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักอริยบท ๔ คือ ๑.) ฉันทะ ๒.) วิริยะ ๓.) จิตตะ ๔.) วิมังสา ของโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ข. พื้นที่/ประชากร เนื้อหาที่ศึกษา ได้แก่ การประยุกต์หลักอริยบท ๔ ใช้ในการจัดการเรียนรู้ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ ของโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

อริยบท ๔ หมายถึง คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในการทำงาน เป็นคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำ งานในชีวิตประจำวัน เป็นหลักในการปฏิบัติเพื่อเอาชนะอุปสรรคและปัญหาต่างๆ ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จและความก้าวหน้าในหน้าที่การงานตามที่มุ่งหวังไว้ซึ่งแยกออกเป็น ๔ ด้านดังนี้

ฉันทะ หมายถึง การกระทำที่แสดงถึง ความสนใจใฝ่ รู้ ความรักพอใจในสิ่งที่กระทำและ ผลของการกระทำความมุ่งมั่นในสิ่งที่กระทำนั้น บรรลุเป้าหมายและการใช้วิธีที่ถูกต้องในการบรรลุ เป้าหมาย

วิริยะ หมายถึง การกระทำที่แสดงถึง ความรู้สึกที่ต้องการทำงานให้สำเร็จลงโดยไม่ย่อ ท้อต่ออุปสรรคใดๆ ที่เกิดขึ้น โดยมองว่าอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ท้าทายในการทำงานให้ สำเร็จต่อไป

จิตตะ หมายถึง การกระทำที่แสดงถึง ความรู้สึกที่มีความมุ่งมั่นในการทำงานด้วยความ แน่วแน่ จดจ่อในสิ่งนั้น เมื่อมีสิ่งใดมารบกวนก็ไม่สามารถที่จะละทิ้งงานนั้นได้ ด้วยเห็นว่างานที่ทำนั้น มีความสำคัญต่อตนเอง ผู้อื่น ตลอดจนรวมถึงสภาพแวดล้อมด้วย จึงได้อุทิศกายและจิตใจในการทำงาน นั้น

วิมังสา หมายถึง การกระทำที่แสดงถึง ความรู้สึกที่ได้ใช้ปัญญาในการพิจารณา ใคร่ครวญและการค้นหาและแก้ไขข้อบกพร่องในการทำงาน โดยได้มีการทดลองและหาแนวทางใหม่ๆ เพื่อนำมาใช้ในการทำงาน ส่งเสริมให้งานเสร็จสิ้น และบรรลุเป้าหมายได้อย่างสมบูรณ์เรียบร้อย

การจัดการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการจัดการเรียนสอนที่โรงเรียนจัดทำขึ้นในรูปแบบ หรือ กิจกรรมต่างๆ ที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในสิ่งที่จัดทำขึ้น

๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวไว้ว่า **อิทธิบาท ๔** คือ ทางแห่งความสำเร็จ จุดเริ่มต้นที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ ถ้าเราพัฒนาคนถูกต้องอย่างที่ว่า มนุษย์ไม่แปลกแยก จากความจริง ของธรรมชาติตั้งแต่ขั้นพื้นฐาน ทุกอย่างก็สอดคล้องไปกันได้หมด ไม่มีอะไรเสียหาย เมื่อเรา วางฐานได้ดีแล้ว เราก็ใช้หลักการต่างๆ ในการทำงาน บนพื้นฐานที่ถูกต้องนั้น เราเอาธรรมะอะไร มาใช้ตอนนี้ ก็เดินหน้าไปด้วยดี เช่น เอาหลักอิทธิบาทมาใช้แทบทุกท่านรู้จัก “อิทธิบาท คือ หลัก แห่งความสำเร็จ”^{๑๒}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวไว้ว่า “**อิทธิบาท ๔**” คือใช้คุณธรรม นำทาง สู่ความสำเร็จที่ตนประสงค์ ต้องมีความพอใจ มีความเพียร มีสมาธิ จึงทำให้เกิดปัญญา และหัวใจของการบริการเชิงพุทธ ที่สำคัญที่สุด คือ “พรหมวิหาร ๔” ต้องมีทั้ง เมตตา กรุณา ให้ ความช่วยเหลือ สั่งสอนผู้น้อย ให้เรียนรู้ที่จะอยู่ได้ด้วยตนเอง มีมุทิตา ปลอຍให้เขาเติบโตได้ ไม่ เข้าการแทรกแซง และอุเบกขา รู้จักความพอดี ปลอຍวาง ฝึกจิตให้พอเพียงในสิ่งที่มิใช่เป็น นี่คือ หลักธรรมประจำใจ ที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิต และบริหารงานได้อย่างที่ประเสริฐและบริสุทธิ์^{๑๓}

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ) กล่าวไว้ว่า **อิทธิบาท ๔** คือ คุณธรรมที่จะนำผู้ ประพฤติปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนประสงค์ ซึ่งต้องไม่เหลือวิสัย คือสิ่งที่ตนประสงค์

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมะกับการทำงาน, พิมพ์ครั้งที่๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๗๙.

^{๑๓} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ธรรมในใจของนักบริหารไฮโซ, ไทยรัฐ, (๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๑)

นั้นต้องอยู่ในวิสัย ที่อาจใช้ความเพียร พยายาม ทำให้เกิดขึ้นได้ มิใช่เป็นความเพ้อฝันที่ไม่มีโอกาสจะประสบความสำเร็จได้ คุณธรรมกลุ่มนี้ทรงเรียกว่า^{๑๔} อธิบาท ๔

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล) กล่าวว่า **อธิบาท ๔** คือ หลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ ในการกระทำการงานหรือการอาชีพ ประการแรก คือ อธิบาท แปลความว่า ทางแห่งความสำเร็จ กล่าวคือ ข้อปฏิบัติ ให้บรรลุความสำเร็จได้ด้วยดี มีประสิทธิภาพนั่นเอง^{๑๕}

พระมหาไพเราะ ฐิตสีโล ได้กล่าวถึงคุณธรรม ทางพระพุทธศาสนา เรื่อง กตัญญูกตเวทิตา ระบุว่า บุตรพึงบำรุงมารดา บิดาด้วยสถาน ๕ คือ^{๑๖}

๑.) ทานได้เลี้ยงเรามา เลี้ยงท่านตอบแทน ๒.) ช่วยทำกิจของท่าน ๓.) ดำรงศัสกุล ๔.) ประพฤติให้เป็นคนสมควรรับทรัพย์มรดก ๕.) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้

พระมหาณรงค์ศักดิ์ ฐิตญาโณ กล่าวได้ว่า **อธิบาท ๔** คือ ความสำเร็จ ความสำเร็จด้วยดี การสำเร็จ ความกระทำให้แจ้ง ความเข้าถึงซึ่งธรรมเหล่านั้น อธิบาท คือ เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ วิญญาณขันธ ของบุคคล ผู้บรรลุเหล่าธรรมนั้น เจริญอธิบาท คือ ย่อมเสพ เจริญ ทำให้มากซึ่งธรรมเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้ จึงเรียกว่า เจริญอธิบาท^{๑๗}

สุชีพ ปุญญานุภาพ กล่าวว่า **อธิบาท ๔** คือ คุณเครื่องให้บรรลุความสำเร็จ ๔ อย่าง ด้วยกัน ได้แก่ ๑. ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น ๒. วิริยะ ความเพียร ๓. จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ ๔. วิมังสา ใช้ปัญญาพิจารณาสอบสวน แล้วแสดงความต่างกัน เพียงฝ่ายพระอภิธรรม เจริญโลกุตตรมาน ประกอบด้วยอธิบาท^{๑๘}

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ได้กล่าวว่า โรงเรียนเป็นสถาบันการศึกษาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการหล่อหลอมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียนเพื่อเป็นสมาชิกที่ดี มีคุณภาพเพื่อออกไปพัฒนา ในอนาคตเด็กจึงเป็นทั้งทรัพยากรและผู้ใช้ทรัพยากร ตามแนวคิด ๔ ประการ คือ^{๑๙}

๑. เด็กเป็นเป้าหมายของการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งมีจุดประสงค์ที่เปลี่ยนพฤติกรรมของเด็กให้เป็นไปตามแนวทางที่ปรารถนา ถ้าปราศจากเด็กแล้วโรงเรียนก็ไม่ต้องมีหรืออยู่ไม่ได้โรงเรียนจะมีแต่ผู้บริหาร ครูและอาคารเรียน สถานที่ได้อย่างไร เด็กจึงเป็นทรัพยากรป้อนกระบวนการของโรงเรียน

^{๑๔} พระเทพติลก(ระแบบ ฐิตญาโณ), ความสำเร็จ หลักธรรมสู่ความสำเร็จและสันติสุข, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

^{๑๕} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), ความสำเร็จ หลักธรรมสู่ความสำเร็จและสันติสุข, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

^{๑๖} พระมหาไพเราะ ฐิตสีโล, กตัญญูกตเวทิตา พุทธจักร, ปีที่ ๕๖ ฉบับที่ ๖ (มิถุนายน ๒๕๔๖) : ๒๓-๒๖.

^{๑๗} พระมหาณรงค์ศักดิ์ ฐิตญาโณ, พระอภิธรรมปิฎก ๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒๐-๒๒๑.

^{๑๘} สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๖๗๖.

^{๑๙} ชัยยงค์ พรหมวงศ์, เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาการพัฒนาเด็กพฤติกรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๗), หน้า ๑๒.

๒. เด็กเป็นจุดเริ่มต้นของสังคม โรงเรียนต้องจำลองสังคมเพื่อให้เด็กมีโอกาสฝึกฝนลักษณะนิสัยตามแนวทางที่สังคมปรารถนา โรงเรียนที่พัฒนาทรัพยากรคือเด็ก เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนมากที่สุด ชุมชนหรือสังคมจะเกิดหรือตายอยู่ที่คุณภาพของเด็กที่จะเติบโตเป็นสมาชิกของสังคมในอนาคต

๓. เด็กในฐานะทรัพยากรมีลักษณะแตกต่างจากทรัพยากรในรูปแบบอื่นตรงที่ว่า เด็กจะเติบโตขึ้นเป็นผู้ผลิตและใช้ทรัพยากรในรูปแบบอื่นโรงเรียนจึงต้องพัฒนาเด็กให้เป็นผู้สามารถใช้ทรัพยากรอื่นๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๔. เด็กจะใช้ทรัพยากรที่มีค่าได้ต่อเมื่อเด็กมีคุณภาพ โรงเรียนจึงมีหน้าที่พัฒนาเด็กให้มีคุณภาพทั้งความรู้ เจตคติและทักษะความชำนาญ

สนอง วรอุไร กล่าวไว้ว่า **อิทธิบาท ๔** คือ สูตรสำเร็จของชีวิต ตามพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า จิตเป็นรากฐานของสิ่งทั้งหลาย จิตประเสริฐกว่าสิ่งทั้งหลาย สิ่งทั้งหลายสำเร็จได้ด้วยจิต เพราะฉะนั้น ความสำเร็จจึงอยู่ที่ใจ ไม่ว่าเราจะต้องการอะไรหากเราตั้งใจกำหนดจิตไว้มั่นคง ทุกสิ่งจะสำเร็จได้ตั้งใจ และอิทธิบาทสี่ ให้ถึงขั้น คือ ทำสิ่งต่างๆ ด้วยใจรัก ด้วยความพากเพียร ด้วยใจจดจ่อและใช้ปัญญาไต่สวนอย่างสม่ำเสมอ แล้วความสำเร็จจะไม่หนีไปไหน^{๒๐}

อัศรมณี สิริวรานนท์ กล่าวไว้ว่า **อิทธิบาท ๔** คือ พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่าให้ประสบผลสำเร็จ แม้จะมีอุปสรรคอยู่บ้าง ก็ให้ยึดหลักอิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เพื่อบอกทางแห่งความสำเร็จ ในชีวิตเกี่ยวกับการงานเมื่อจะทำงานใดๆ ให้ประสบผลสำเร็จ แม้จะมีอุปสรรคอยู่บ้างก็ให้ยึดหลักอิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา^{๒๑}

ข. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เสกสันต์ บุญยะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้อิทธิบาท ๔ ในการบริหารบุคคลของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดเล็ก แผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต ๔ พบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนมีพฤติกรรมการใช้อิทธิบาท ๔ ดังนี้^{๒๒}

ด้านฉันทะ มีการใช้อยู่ในระดับดีมากที่สุดในเรื่องมีความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการบริหารบุคคลของผู้บริหารสถานศึกษาในเรื่องมีอัธยาศัยและมีน้ำใจที่ดีต่อทุกคนและมีการใช้ที่อยู่ในระดับปานกลาง ในเรื่องการใช้คำพูดที่เหมาะสมในการเตือนผู้ร่วมงานทุกคน มีความห่วงใยในผู้ร่วมงานทุกคน และเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการบริหารงานในสถานศึกษา

ด้านวิริยะ มีการใช้อยู่ในระดับดีมากที่สุดในเรื่องไม่ใช้อำนาจหน้าที่บังคับให้ทำงานเกินกำลังความสามารถ และมีการใช้อยู่ในระดับดีมากในเรื่อง ส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรในสถานศึกษา

^{๒๐} สนอง วรอุไร, **ทำชีวิตให้ได้ดีและมีสุข พิมพ์ครั้งที่ ๑๐**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๕๐), หน้า ๙๗.

^{๒๑} อัศรมณี สิริวรานนท์, **เปิดโอกาสชีวิตให้ได้รับสิ่งอันเป็นมงคล**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อุทยานความรู้, ๒๕๕๐), หน้า ๙๓.

^{๒๒} เสกสันต์ บุญยะ, “การใช้อิทธิบาท ๔ ในการบริหารบุคคลของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดเล็ก แผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต ๔”, **ปริญญานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๙), หน้า ๗๓-๗๔.

นำเอาหลักพุทธธรรมไปใช้ในการบริหารงาน เอาใจใส่ต่อการปฏิบัติงานของบุคลากรในสถานศึกษา และส่งเสริมในการให้ความรู้แก่บุคลากร ผู้ปกครองและนักเรียนให้เห็นคุณค่าของการใช้หลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาชีวิต

ด้านจิตตะ มีการใช้อยู่ในระดับดีมากที่สุดในเรื่องเป็นมิตรกับผู้ร่วมงานทุกคนและรักษาความลับของทางราชการและของผู้ร่วมงาน และมีการใช้อยู่ในระดับดีมากในเรื่องชื่นชมผลงานการปฏิบัติงานของบุคลากรด้วยความบริสุทธิ์ใจ เอาใจใส่ช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาให้ผู้ร่วมงานเสมอ ส่งเสริมให้บุคลากรเข้ารับการอบรมเพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำงาน

ด้านวิมังสา มีการใช้อยู่ในระดับดีมากที่สุดในเรื่องปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและมีการใช้อยู่ในระดับดีมากในเรื่องอดทนต่อปัญหาต่างๆ ในที่ทำงาน อุทิศเวลาในการทำงานอย่างเต็มที่ และข่มใจ รักษาอารมณ์ของตนเองได้อย่างมั่นคง

พระจรัสศักดิ์ บุญฤทธิ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ผลการใช้กิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท ๔ ที่มีต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบในการเรียนของนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่๓ ผลการวิจัยพบว่า^{๒๓}

๑. ได้โปรแกรมกิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบในการเรียน

๒. หลังการเข้าร่วมโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบในการเรียน นักเรียนมีความรับผิดชอบในการเรียนมากกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบในการเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ . ๐๑

บุญมี บุญเอี่ยม จากการศึกษาวิจัย เรื่อง ศึกษาการนำ อิทธิบาท ๔ ไปใช้ในการทำงานของพนักงานศูนย์ควบคุมการบินภูเก็ต จังหวัดสงขลา คือ จากสังเกตพบว่า พนักงานฯ มีการใช้อิทธิบาท ๔ โดยไม่รู้ตัว เป็นการทำงานเพื่อการทำงานให้ประสบผลสำเร็จตามสามัญสำนึก โดยการใช้ อิทธิบาท ๔ จะถูกนำมาใช้มากขึ้น เมื่องานที่มีความยุ่งยากหรือความสำคัญมาก และจากการสังเกตยังพบอีกว่า พนักงานจะมีความกระตือรือร้น มีความตั้งใจในการทำงาน และอยากทำงานมากขึ้น ถ้าได้มาทำงานในวันหยุด ซึ่งจะได้ค่าจ้างล่วงเวลา (Over time)^{๒๔}

พระดณัย อนาวีโล (บุญสาร) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา : กรณีศึกษาผู้บริหารสถานศึกษาจังหวัดนครสวรรค์ผลการวิจัยสรุปได้ดังต่อไปนี้^{๒๕}

^{๒๓} พระจรัสศักดิ์ บุญฤทธิ์, “ผลการใช้กิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท ๔ ที่มีต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบในการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่๓”, **ปริญญาานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๙), หน้า ๗๓-๗๔.

^{๒๔} บุญมี บุญเอี่ยม, “ศึกษาการนำอิทธิบาท ๔ ไปใช้ในการทำงานของพนักงานศูนย์ควบคุมการบินภูเก็ต” บริษัท วิทยุการบินแห่งประเทศไทย จำกัด, **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา, ๒๕๕๔).

^{๒๕} พระดณัย อนาวีโล, “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา : กรณีศึกษาผู้บริหารสถานศึกษาจังหวัดนครสวรรค์”, **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักการบริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย หลักสัปปุริสธรรม ๗ ว่าด้วยการครองตน เป็นธรรมของสัปปุริสชน คือ คนดี ประกอบด้วย รู้หลักการ รู้จุดหมายรู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้ชุมชน และรู้บุคคล หลักสังคหวัตถุ ๔ ว่าด้วยการครองคน เป็นธรรมยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้สามัคคี ประกอบด้วย ทาน คือ การให้ ปิยวาจา คือ วาจาอันเป็นที่รัก อตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์ และสมานัตตตา คือ ความมีตนเสมอหรือทำตนเสมอดันเสมอปลาย และหลักอิทธิบาท ๔ ว่าด้วยการครองงาน เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ประกอบด้วย ฉันทะ คือ ความพอใจ วิริยะ คือ ความเพียร จิตตะ คือ ความคิดมุ่งไป และวิมังสา คือ ความไตร่ตรอง ซึ่งผู้บริหารการศึกษาควรยึดหลักธรรมทั้ง ๓ นี้เพื่อนำไป ประยุกต์ใช้กับการบริหารงานของสถานศึกษา

ธนสิทธิ์ จันทะรี ได้ศึกษาหลักอิทธิบาท ๔ ในรูปแบบของการผลิตภัณฑ์ในจังหวัดนครราชสีมาและความแตกต่างจากจังหวัดหนองคาย จังหวัดนครพนม และจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งจังหวัดทั้ง ๓ จะมีรูปแบบผลิตภัณฑ์เหมือนกัน โดยรูปแบบผลิตภัณฑ์ของจังหวัดนครราชสีมามีรูปทรงและประโยชน์ใช้สอยที่ที่หลากหลายมาก เนื่องจากการออกแบบและพัฒนาจากนักวิชาการจนเป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่มีชื่อเสียงการผลิตเป็นธุรกิจเพื่อจำหน่ายในประเทศและต่างประเทศส่วนรูปแบบผลิตภัณฑ์ของจังหวัดหนองคายจังหวัดนครพนมและจังหวัดอุบลราชธานีมีรูปทรงและประโยชน์ใช้สอยที่จำเป็นต่อชีวิตประจำวันของชาวอีสาน นั่นคือครก ไหปลาร้า รองขาตุ๋นกับข้าว โอ่งน้ำและหม้ออ่อม ส่วนการผลิตผลิตเป็นอาชีพเสริม จากอาชีพหลัก คือ การทำนา^{๒๖}

สรุปได้ว่า จากการศึกษาทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาทั้งหมดนี้ ผู้วิจัย ได้ศึกษาจากหลักพุทธธรรมอิทธิบาท ๔ ในการดำเนินชีวิตและนำไปใช้ในชีวิตรประจำวัน ในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นอาชีพการงาน ที่แต่ละคนทำนั้น ต้องเป็นงานที่บริสุทธิ์ สัมมาอาชีพ ต้องไม่เป็นเยาวชนที่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อน ให้กับสังคม ต้องเป็นเยาวชนที่ดีสามารถแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ชีวิตที่ดีให้กับสังคม นอกจากนั้นจะต้องเปิดโอกาสให้การพัฒนาชีวิตทุกด้านเพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเองและพัฒนาประเทศโดยอาศัยหลักธรรม หลักอิทธิบาท ๔ ในการทำงานด้วยหัวใจและทุ่มเทให้กับงาน ย่อมจะพบกับความสำเร็จของงานและมีความสุขกับการทำงาน ส่วนหลักธรรมนำไปสู่ความเจริญ และสันติสุขในบ้านเมืองที่มีแต่เยาวชนที่ดีมีความประพฤติดี ปฏิบัติชอบ เป็นนักเรียนที่ดีของสังคมต่อไป

๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง การประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ ใช้ในการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีรูปแบบและลำดับขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

^{๒๖} ธนสิทธิ์ จันทะรี, “การออกแบบและเทคโนโลยีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาไฟสูง กรณีศึกษาจังหวัดหนองคาย นครพนม อุบลราชธานี นครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา, (สถาปัตยกรรมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๐), หน้า ๓๖- ๓๙.

๑.รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพจากเอกสาร (Documentary Research) โดยมีการศึกษาภาคสนาม (Field Study) ด้วยการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งมีการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ ใช้ในการจัดการเรียนรู้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๒.๑ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยให้ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา เนื้อหา และโครงสร้างตรวจสอบความถูกต้อง เทียบตรง ก่อนนำไปสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง

๒.๒ เครื่องบันทึกเสียง

๒.๓ สมุดจดบันทึก

๒.๔ ผู้ช่วยเก็บข้อมูล จำนวน ๑ คน

๓. การรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ การบริหารสถานศึกษา การจัดการเรียนรู้และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมอิทธิบาท ๔ ในพระไตรปิฎก เอกสาร งานวิชาการ และวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อมูลการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง

๔. กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาวิจัย

ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่

- ผู้บริหารโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา	จำนวน ๓ คน
- ครูสอนกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม	จำนวน ๘ คน
- ผู้ปกครองนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖	จำนวน ๔ คน
- นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔	จำนวน ๕ คน
- นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕	จำนวน ๕ คน
- นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖	จำนวน ๕ คน

รวมกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาทั้งสิ้น ๓๐ คน

การได้มาซึ่งกลุ่มเป้าหมายด้วยวิธีเจาะจง (Purposive Sampling) ในกลุ่มผู้บริหาร ครูสอน ส่วนผู้ปกครองและนักเรียน ได้มาโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ด้วยการจับสลากรายชื่อให้ครบตามจำนวนที่ระบุไว้

๕. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้มานั้นมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา แล้วจึงนำเสนอผลการวิจัยและข้อเสนอแนะเพื่อประโยชน์ต่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- ๑.๗.๑ ทำให้ทราบพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษามากขึ้น
- ๑.๗.๒ ทำให้ทราบถึงความรู้ความเข้าใจในหลักอิทธิบาท ๔ ของนักเรียนโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา
- ๑.๗.๓ ทำให้ได้องค์ความรู้จากผลการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษาและนำไปเป็นฐานข้อมูลในการจัดการศึกษาต่อไป